

Agudas İsrail'in Doğuşu: 20. Yüzyılın Başında Ortodoks Yahudiliğin Siyasal ve Toplumsal Bir Hareket Olarak Şekillenmesi

The Emergence of Agudas Israel: The Formation of Orthodox Judaism as a Political and Social Movement in the Early 20th Century

Dr. Yusuf Dinçel

Polis Akademisi
Türkiye

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş : 13.03.2025

Kabul : 10.06.2025

Yayın : 30.06.2025

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

Abstract

This article offers a historical analysis of the Agudas Israel movement, which emerged within the Orthodox Jewish world amid the ideological, political, and social transformations of the early twentieth century. In an era when processes of modernization began to erode the influence of religious values, traditional Jewish communities intensified their efforts to preserve religious identity and resist secularization. In this context, Agudas Israel functioned not merely as a religious organization but also as an ideological and social movement shaped in response to modern political developments. The emergence of Agudas Israel was closely tied to a search for an alternative to the secular and nationalist orientation of the Zionist movement. While Zionism sought to transform Judaism into a nation-building project, Agudas Israel contended that such an approach neglected religious principles and posed a threat to a Torah-centered Jewish way of life. Particularly concerning the issue of Palestine, profound disagreements arose between the two movements over questions of representation and identity. Agudas Israel regarded Palestine not only as a historical homeland but also as a land sanctified by God, and therefore, insisted that Jewish presence in the region should be grounded in religious foundations. The article examines in detail the conflicts between Agudas Israel and the Zionist Organization, especially regarding the organization and representation of the Jewish community in Palestine. Drawing on primary sources such as League of Nations archival documents, the study analyzes Agudas Israel's efforts to preserve religious identity and its struggle against Zionism. In addition, the movement faced challenges stemming both from external pressures and internal ideological divisions within the Jewish world. Disputes with the Mizrahi faction over representation, ongoing debates regarding the public role of women, and tensions with increasingly secularized Jewish communities all contributed to the organization's internal weakening. Despite these turbulences, Agudas Israel sought to expand its social base through youth, labor, and women's organizations, and maintained significant influence particularly in Eastern Europe. The article argues that the movement's failure in Palestine stemmed not only from external political circumstances but also from internal structural issues. Agudas Israel's recognition as a viable alternative in the region was hindered by factors such as rigid rabbinical decision-making, internal ideological disagreements, and an inability to adapt to modern political realities. This article examines the emergence of Agudas Israel, outlining its ideological stance, political demands, and conflicts with the Zionist movement, while offering a broader perspective on the structural challenges confronting Orthodox Judaism in the modern era. In this regard, the article offers a valuable contribution by examining both the political representation struggles of religious movements and the transformations experienced by traditional structures in response to secularization.

Keywords: Agudas Israel, Orthodox Judaism, Palestine, Zionism, League of Nations, The Jewish Agency.

Giriş

20. yüzyılın başlarında, Yahudi dünyası hem dini hem de siyasi açıdan büyük bir dönüşüm sürecine girmişti. Bu dönemde, modernleşme ve sekülerleşme süreçlerinin dini yaşam üzerindeki etkisi, Ortodoks Yahudilik içinde yeni örgütsel refleksleri tetiklemiştir. Bu bağlamda Agudas İsrail¹ (*Agudath Israel*), modern dünyada Yahudi geleneğini korumayı amaçlayan bir siyasi hareket olarak ortaya çıkmıştır. Agudas İsrail'in kuruluş süreci, aynı dönemde güç kazanan Siyonist hareketin seküler ve milliyetçi söylemine karşı bir tepki olarak şekillenmiştir. Siyonizm, Filistin'de egemen bir Yahudi devleti kurma amacı güderken, Agudas İsrail bu hedefi Tevrat'ın otoritesiyle bağdaşmayan bir seküler proje olarak değerlendirmiştir. Bu temel ideolojik ayrım, iki hareket arasında yalnızca teorik değil, aynı zamanda pratik düzlemde de derin bir mücadeleye dönüşmüştür. Özellikle Filistin meselesi etrafında yoğunlaşan bu çekişme, Yahudi toplumunda temsiliyet sorununu daha görünür hâle getirmiştir.

Bu makale, Agudas İsrail'in yalnızca dini bir örgüt değil, aynı zamanda 20. yüzyılın başlarındaki Yahudi siyasal sahnesinde önemli bir aktör olduğunu ileri sürmektedir. Bu kapsamda çalışmada, Agudas İsrail'in ortaya çıkışındaki motivasyonlar, Siyonizm'e karşı geliştirdiği ideolojik söylem ve Filistin bağlamında yürüttüğü siyasi faaliyetler analiz edilmektedir. Bu makalenin temel amacı, Agudas İsrail'in Ortodoks Yahudi kimliğini koruma çabası çerçevesinde, hem iç tehditler (sekülerleşme ve Siyonizm) hem de dış baskılar karşısında nasıl bir politika geliştirdiğini ortaya koymaktır. Makale boyunca, Agudas İsrail'in Yahudi toplumunun karşılaştığı sorunlara dini bir perspektiften yaklaştığı ve Tevrat merkezli bir örgütlenme modeli benimsediği görülmektedir. Bu hareket, özellikle Doğu Avrupadaki Yahudi toplulukları nezdinde güçlü bir karşılık bulmuş; ancak küresel Yahudi siyaseti içinde Siyonistlerin yükselişi karşısında sınırlı kalmıştır. Ancak, Siyonizm ile olan çatışmalar ve İngiliz mandası altındaki Filistin'de yaşanan siyasi gelişmeler, Agudas İsrail'in faaliyetlerini büyük ölçüde etkilemiştir.

Makale kapsamında Milletler Cemiyeti Arşiv belgeleri kullanılarak, birincil kaynak niteliğindeki metinlerden yararlanılmıştır. Ayrıca, konuya dair yapılmış akademik çalışmalar analiz edilerek eleştirel bir bakış açısı ortaya konulmuştur. Agudas İsrail'in ortaya çıkışındaki temel motivasyonların neler olduğu, Agudas İsrail'in Filistin meselesine bakışının nasıl şekillendiği ve Siyonist hareket ile arasındaki temel ayrışma noktalarının neler olduğu soruları, makalenin temel araştırma sorularıdır. Bu sorular çerçevesinde oluşturulan hipotez ise şu şekildedir: Agudas İsrail, Ortodoks Yahudi kimliğini siyasi alanda görünür kılma ve Siyonist hegemonya karşısında alternatif bir temsil modeli sunma amacıyla hareket etmiştir. Agudas İsrail'in Siyonist harekete karşı geliştirdiği politikaların, Filistin meselesinin şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı gerçeği çalışmanın özgün katkısını oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışma, yalnızca Ortodoks Yahudiliğin örgütsel tarihi açısından değil, aynı zamanda 20. yüzyılın

¹ Agudas İsrail (אגודת ישראל), İbranice'de "İsrail Birliği" anlamına gelmekte olup, önemli bir Yahudi siyasi hareketinin adı olarak kullanılmaktadır. "Agudat" yerine "Agudas" kelimesinin tercih edilmesinin sebebi, Aşkenaz İbranicesinde bu şekilde telaffuz edilmesidir. Ayrıca, Milletler Cemiyetine ait birçok belgede de bu grubu ifade etmek için "Agudas" kelimesi kullanılmıştır.

başlarında Filistin'deki Yahudi toplumunun sosyo-politik yapısını anlamak açısından da önemli bir kaynak niteliğindedir.

1. Agudas İsrail'in Ortaya Çıkışı

18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarında Yahudi veya Yahudi olmayanların zihinlerinde Yahudilik ile ilgili belli kalıplar mevcuttu. Bunun yanı sıra, Yahudilerin en önemli görevlerinden bir tanesi, Tevrat'ın ortaya koymuş olduğu dini yasaları incelemek ve bunlara uymaktı. Ancak 19. yüzyılın ortalarına doğru, Yahudilik hem dış faktörlerden hem de Yahudiler arasındaki fikir ayrılıkları sebebiyle olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Bu dönemde, Yahudilerin tarihi misyonunu değiştirmeyi arzulayanlar, bu noktada yoğun bir faaliyet içerisine girmişlerdir. Ortodoks Yahudiler ise bu dönemde, büyük kitleler halinde, yerel topluluklar ve ulusal dernekler şeklinde örgütlenmeye çalışmaktaydılar. 20. yüzyıl başlarında Ortodoks Yahudiler, çıkarlarını korumak amacıyla siyasi bir örgütlenmenin gerekli olduğunu savunmuşlardır. Ortodoks Yahudiler, siyasi bir örgütlenmenin kurulması için ilk olarak Rusya'da hahamlar tarafından "Knesses Israel (İsrail Topluluğu)" adında bir yapı ihdas etmeye çalışmışlardır. Ancak Yahudiler, Çarlık rejiminde yaşadıkları kültürel ve psikolojik zorluklar sebebiyle bu girişimlerinde başarısız olmuşlardır.²

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Yahudi dünyasında çalkantılar meydana gelmekteydi. O dönemdeki büyük güçler, dünya siyasi tarihine yön verecek ittifaklar sürecini yürütmeye çalışırken, Yahudiler bu yeni gelişmeler karşısında konumlarını korumaya çalışmaktaydılar.³ Ancak 1912 yılında Polonya'da Doğu Avrupa'nın önde gelen hahamlarının katıldığı büyük bir konferans düzenlendi ve Agudas İsrail adında Ortodoks Yahudiliğin önemli bir hareketi olarak dünyaya adından söz ettirecek olan bir örgüt kuruldu. Bu hareket gelişerek, 1912 yılından sonra ABD'de, İngiliz mandası altındaki Filistin'de ve Avrupa'nın birçok ülkesinde şubeler açarak, etkinliğini arttırmaya çalışmıştır. Ancak, Agudas İsrail asıl olarak başarısına iki dünya savaşı arasında Polonya, Letonya ve Romanya'daki faaliyetlerinde ulaşmıştır. Bu dönemde, Doğu Avrupa'da ulusal parlamentolara, şehir meclislerine, gençlik ve işçi örgütlenmeleri içerisine temsilciler göndermiştir.⁴ Ancak, Agudas İsrail'in farklı ülkelerdeki şubeleri üzerinden yürüttüğü faaliyetlerde çelişkili tutumu sebebiyle, güvenilirliği sorgulanmıştır. Bunun yanı sıra Siyonistler, Yahudileri sadece ulusal bir bütünlük içerisinde görmeyi yanı sıra "İsrail Birliği"ni de dini bir oluşum olarak ele almaktaydılar. Agudas İsrail ise İsrailileri ayrı bir kategorizasyona tabi tutmadan, onları hem bir halkın hem de bir dinin öznesi şeklinde değerlendirmiştir. Bu noktada Agudas İsrail'in, Siyonistler ile aynı politikayı benimsemediği görülmektedir.⁵

Agudas İsrail, birbirlerinden ayrılmış olan Ortodoks Yahudilerini, özellikle doğu ve batı Yahudilerini yakınlaştırmak suretiyle tek bir çatı altında toplamayı hedeflemekteydi. Agudas İsrail, Filistin'deki Yahudilerin ekonomik koşullarının iyileştirilmesi gerektiğini iddia etmekteydi. Bu kapsamda, ihtiyaç duyulması halinde, Filistin'deki veya diğer ülkelerdeki Yahudiler için

² Milletler Cemiyeti Arşivi, S300-1-91-10, 7 Temmuz 1922.

³ Berel Wein, *Triumph of Survival: The Story of the Jews in the Modern Era 1650-1990* (New York: Shaar Press, 1990), 248.

⁴ Gershon Bacon, "Agudat Israel", *The Cambridge Dictionary of Judaism and Jewish Culture*, ed. Judith R. Baskin (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), 8.

⁵ Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/19498/2413, 16 Mart 1922.

yardım kampanyaları düzenlemek gerektiğini savunmaktaydı. Bu çerçevede, öncelikle Ortodoks Yahudi kitlelerinin örgütlenmesi gerekliydi. Birinci Dünya Savaşı'nın 1914 yılında başlamasından dolayı, Agudas İsrail'in siyasi, dini ve eğitim faaliyetleri sekteye uğramıştır. Ancak, örgüt kısa sürede farklı ülkelerde teşkilatlanabilmiş ve hem doğuda hem batıda bulunan haham liderlerini kendi safına çekebilmiştir. Agudas İsrail örgütünün en büyük kitlesi, 3 milyon Yahudi nüfusu ile Polonya'da bulunmaktaydı. Bu örgütün en yüksek organı Hahamlık Konseyi'dir. Agudas İsrail adına Haham Gorla-Calvaria'nın 1922 yılında Filistin'e yapmış olduğu ziyaret son derece dikkat çekicidir. Bu çerçevede, Agudas İsrail'in Filistin'e ilgi duyduğu söylenebilir. Bu ziyareti sırasında Haham Gorla-Calvaria, Filistin'deki Yahudiler tarafından coşkuyla karşılanmış olup, yetkililer ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret, dönemin Yahudi basınında Filistin'in gelecekteki kalkınması açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir.⁶

Agudas İsrail'in Doğu Avrupa'da ortaya çıktığı dönemde, aynı şekilde Siyonizm fikri de Yahudiler arasında gelişmekteydi. Siyonizm, Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulmasını amaçlayan milliyetçi bir ideolojinin adıdır.⁷ Öte yandan en geniş anlamı ile Siyonizm, Arz-ı Mev'ûd yani Filistin dışında kalan bütün Yahudileri bu bölgede bir araya getirmek ve Siyon Dağı'nda Süleyman Mabedi'ni tekrardan inşa etmek ideali biçiminde ifade edilmektedir.⁸ 19. yüzyılın sonlarında Avusturyalı gazeteci Theodor Herzl, Yahudilerin kendilerine ait bir toprakta yaşamaları gerektiğini savunmaktaydı. Herzl, yazdığı "*Yahudi Devleti*" adlı kitabında, Yahudilerin Arjantin'de mi yoksa Filistin'de mi yaşayacakları konusunu ele almış; Arjantin'in geniş arazilere ve ılıman bir iklime sahip olması nedeniyle elverişli görünse de Arjantin Hükümeti'nin Yahudilerin buraya yerleşmesine sıcak bakmayabileceğini belirtmiştir. Herzl, Filistin'in Yahudilerin tarihî yurdu olduğunu ve bu nedenle Yahudi halkı için özel bir anlam taşıdığını ifade etmiştir.⁹

Herzl, 1897'de Basel'de bir kongre düzenlemek suretiyle, tüm Yahudi liderlerini bir araya getirmiş ve Yahudi yurdu hakkında fikirlerin tartışılmasını sağlamıştır. Bu tartışmalar sırasında Siyonizm kavramı gündeme gelmiştir. Siyonizm kavramı ilk defa 1893 yılında Viyana üniversitelerindeki Yahudi öğrencilerin lideri olan Nathan Birnbaum tarafından kullanılmıştır. Ancak N. Birnbaum, daha sonra Siyonizm fikrine karşı çıkmış ve Agudas İsrail'in, genel sekreterlik görevini yürütmüştür.¹⁰ Kültürel Siyonizm'in önemli fikir adamlarından biri olarak kabul edilen N. Birnbaum, Herzl'in Siyonizm konusundaki yükselişinden sonra bu ideolojiyi terk etmiştir. N. Birnbaum, Avusturya'da Yidiş dilinin korunması gerektiğini savunmaktaydı.¹¹ Hem Siyonizm hem de Agudas İsrail için Filistin'in önemli olduğu ve orada yaşayan Yahudilerin her fırsatta desteklenmesi gerektiği bilinmektedir. Agudas İsrail, Siyonizm'in Yahudiliğe karşı bir

⁶ Milletler Cemiyeti Arşivi, S300-1-91-10, 7 Temmuz 1922.

⁷ Eldar Hasanoglu, "Yahudiler Siyonizm'i Hristiyanlardan mı Aldılar?", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Haziran 2022): 120.

⁸ Yaşar Kutluay, *Siyonizm ve Türkiye* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2019), 15.

⁹ Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, çev. Sedat Demir (İstanbul: Ataç Yayınları, 2007), 39.

¹⁰ Wein, *Triumph of Survival: The Story of the Jews in the Modern Era 1650-1990*, 236-237.

¹¹ Jess Olson, "The Agudah and 'Der Baal Tshuva': The Agudath Israel World Organization, Politicized Orthodoxy and the Interwar American Jewish Community", *American Jewish History* 97/4 (Ekim 2013): 336.

ideoloji olduğunu iddia etmekteydi ve Siyonizm'i Yahudi inancına karşı bir tehdit olarak görmektedir.¹²

Ortodoks Yahudiler, Siyonizm'i putperestlik ile suçlayıp, sapkın bir hareket olarak nitelendirmektedirler. Ortodoks Yahudilerin hazırladığı gazete ve dergilerde Siyonizm eleştirisi yoğunluktaydı. Onlara göre, bir Yahudi Devleti'nin kurulması için Tanrı'nın emir ve yasalarına uyulması gerekmektedir. Ancak, Siyonist Örgütü'nün tahayyül ettiği devlet yönetimi, seküler bir görünümdeydi.¹³ Bu tartışma teorik açıdan değerlendirildiğinde, Max Weber'in *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (1904) adlı eserinde, seküler-rasyonel dünya görüşünün yükselişiyle birlikte kutsal inançların etkisini kaybedeceği ileri sürülmektedir. Bunun yanı sıra, Peter Berger, David Martin ve Brian Wilson gibi rasyonel aklı ön planda tutan sosyologlar, din temelli savların, modern toplumlarda etkisiz hale geldiğini savunmaktadırlar.¹⁴ Bu çerçevede, Siyonistlerin Yahudi toplumu üzerindeki etkilerini seküler değerler aracılığıyla artırma çabası içinde oldukları görülmektedir.

2. Agudas İsrail'in Filistin Meselesine Bakışı

Ortodoks Yahudiler, dini gelenekleri doğrultusunda hareket etmeyi düstur edindikleri için, Filistin meselesine de bu bakış açısıyla yaklaşmaktaydılar. Bu çerçevede, Agudas İsrail, Yahudi halkının Filistin topraklarında yaşamasını dini bir öğreti olarak kabul etmekteydi. Agudas İsrail'e göre, Filistin bizzat Tanrı'nın topraklarıdır ve yüzyıllar boyunca Ortodoks Yahudiler, Filistin'e göç etmeye devam etmektedirler. Filistin'in sömürgeleştirilerek Yahudiler için ulusal bir yurt olarak inşa etme anlayışının, Balfour Deklarasyonu ile birlikte güçlendiği ve Ortodoks Yahudi kitleler nezdinde bu durumun sevinç kaynağı olduğu, Agudas İsrail yetkilileri tarafından deklare edilmiştir. Ayrıca Agudas İsrail, 1919 Zürih, 1920 Pressburg, 1921 Viyana ve 1922 Varşova'daki kongreleri sırasında, Filistin'in Yahudiler tarafından yeniden inşasına yönelik alınan kararlar ile Filistin'in Yahudi yurdu olması konusunda olumlu bir tutuma sahip olmuştur. Agudas İsrail, Yahudilerin Filistin'e göç etmesi için ihdas edilen Özel Filistin Bürolarına yardım etme arzusu içerisindeydi. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Filistin'e Yahudi göçünü arttırmak için kurulan Ortodoks Filistin Komitesi (Kolelim)'nin çalışmalarını desteklemiştir.¹⁵ Agudas İsrail, Filistin'in Yahudilere ait topraklar olduğu savı ile yola çıkmış ve bu yönde faaliyetlerde bulunmuştur. Balfour Deklarasyonu'nun, tüm Yahudiler için önemli bir aşama olduğu net bir şekilde görülmektedir. Yahudiler, kendi içlerinde dini görüş farklılıklarından dolayı ayrışabilmelerine rağmen, Filistin meselesinde yekvücut bir şekilde hareket etmektedirler. Agudas İsrail'in, Filistin'e yapılan Yahudi göçlerini desteklemesi bu açıdan değerlendirilebilir.

Agudas İsrail, Filistin'in Yahudiler tarafından kalkındırılması için her türlü fedakarlıkta bulunacağını ifade etmiştir. Ayrıca Filistin'in bir Yahudi yurdu şeklinde inşa edilmesinde tüm

¹² Şule İsmihan Türem, "Ortodoks Yahudilikteki Mesih İnancının Siyonizm'e Etkileri", *PESA International Journal of Social Studies* 5/1 (Mart 2019): 34.

¹³ Sasson Sofer, *Zionism and The Foundation of Israeli Diplomacy*, çev. Dorothea Shefet-Vansun (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 311.

¹⁴ Pippa Norris & Ronald Inglehart, *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 7.

¹⁵ Milletler Cemiyeti Arşivi, 41/19497/1249, Haziran 1922.

Yahudi partilerin eşit söz hakkı olmasını savunmuştur. Yahudi Ajansı ile iş birliği yapılarak, hiçbir Yahudi partisinin dışlanmaması gerektiğini deklare etmiştir. Bunun yanı sıra, Agudas İsrail, Filistin meselesi ile ilgili görüşlerini ve Yahudi azınlıkların korunması hakkında hazırladığı raporu, 1922 yılında Milletler Cemiyetine göndermiştir. Agudas İsrail, Milletler Cemiyetine yazmış olduğu dilekçede, bu raporun dikkatli bir şekilde incelenmesi gerektiğini vurgulamış ve Yahudi yurdunun yeniden inşası için Yahudi Ajansı bünyesinde Ortodoks Yahudilerin temsil edilmesi bakımından Agudas İsrail'in önemli rolü olacağını belirtmiştir.¹⁶ Bu kapsamda Agudas İsrail yetkilileri, Filistin'de etki alanını genişletebilmek için İngiliz yetkililer ile temasa geçmişlerdir. Ancak bu konuyla ilgili İngiltere'deki Sömürge Ofisi'nden somut bir netice alamamışlardır. İngiltere, Yahudi Ajansı bünyesinde Siyonist Örgütün yetkili olduğu konusunda ısrar etmekteydi. Ancak Agudas İsrail yetkililerine göre, Filistin Yüksek Komiseri, Ortodoks Yahudilerin de Yahudi Ajansı'nda temsil edilmeleri gerektiği yönündeki kişisel düşüncelerini açıklamıştı. Agudas İsrail, Filistin'de kurulacak olan bir Yahudi yurdu için tüm halk kesimlerinden temsilcilerin olması gerektiğini savunmuş ve bazı Yahudi partilerine ayrıcalık tanınmasının, ölümcül ve kültürel siyasi sonuçları olacağını vurgulamıştır. Ayrıca Agudas İsrail'in yetkilileri, bu tarz bir yaklaşımın ekonomik sonuçları olacağını belirterek, Ortodoks Yahudilerin Filistin'deki faaliyetlere yasal ve kamusal olarak katılma taleplerinin, Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından anlaşılacağına ve takdir edileceğine inandıklarını ifade etmişlerdir. Siyonist Örgüt, Ortodoks Yahudiler içerisinde yer alan "Mizrahi"¹⁷ fraksiyonunun, gerçekte Ortodoks Yahudileri temsil ettiğini vurgulamış ve Agudas İsrail'in ise bu kategoride değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir. Agudas İsrail, Mizrahilerin Yahudi halkının kolektif hayatını ve ulusal faaliyetlerini etkilemeyen bir grup olduğunu ısrarla belirtmiştir. Ayrıca Doğu ve Batı Avrupa'daki Ortodoks Yahudileri temsil etmesinin mümkün olmadığı vurgulanmıştır. Agudas İsrail'e göre, bu sebeplerden ötürü hem hahamlar hem de laik liderler nezdinde Mizrahi fraksiyonu, önemli isimleri kendi çatısı altında toplamayı başaramamıştır. Siyonist Örgüt ile Agudas İsrail arasındaki anlaşmazlık sebebiyle, Agudas İsrail, Filistin'deki faaliyetlere müdahil olamadığını ifade etmiştir.¹⁸

Agudas İsrail'in İsviçre'deki temsilciliği tarafından 14 Haziran 1922'de Milletler Cemiyetine gönderilen dilekçede, Filistin manda yönetiminde Yahudi halkının temsilcisi olarak sadece Siyonist Örgütün yer alması hususuna dikkat çekilir. Dilekçenin devamında, Yahudilerin ata topraklarına dönmelerinin kapısını açan Balfour Deklarasyonu konusunda tüm Yahudilerin minnettar olduğu belirtilmiştir. Ancak dini sebepler dolayısıyla yüz binlerce Ortodoks Yahudi'nin Agudas İsrail bünyesinde yer aldığı ve Siyonist Örgütün kendilerinin temsilcisi olamayacağı vurgulanmıştır. Böylece Ortodoks Yahudiler, Filistin'deki gelişmelere dahil olmaktan mahrum kalacaklardır. Bütün bu gelişmelerden dolayı Agudas İsrail, Yahudi Ajansı'nda temsil edilmeyi talep etmektedir.¹⁹ Yaşanan bu anlaşmazlıklara, Kudüs'teki Aşkenaz Yahudi Topluluğu Konseyi

¹⁶ Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/19498/2413, 1 Temmuz 1922.

¹⁷ Mizrahi (מִזְרָחִי), İbranicede doğu manasına gelen "mizrah" kelimesinden türetilmiştir ve doğulu kelimesinin karşılığıdır. Çoğunlukla Ortadoğu'dan veya Güney Afrika'dan İsrail'e göç eden Yahudileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Ravza Aydın, "Mizrahi Yahudileri ve İsrail'deki Sosyokültürel Durumları", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/37 (Haziran 2018): 87.

¹⁸ Milletler Cemiyeti Arşivi, 41/19497/1249, Haziran 1922.

¹⁹ Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/19498/2413, 14 Haziran 1922.

(Waad Hair) dahil olur ve topluluk adına M. L. Bernstein, Milletler Cemiyetine 10 Nisan 1922'de bir dilekçe gönderir. Buna göre, manda yönetimi şartlarında Siyonist Örgütün, Yahudi halkının tek temsilcisi olarak kabul edildiği ancak yaklaşık 1 milyon Ortodoks Yahudi'nin Agudas İsrail çatısı altında ayrı bir örgütlenmeye gittiği ve bundan dolayı Yahudi halkının önemli bir kısmının Yahudi Ajansı'nda temsil edilmediği belirtilmiştir. Bu durumun, Filistin'deki süreci zora soktuğu ifade edilmiştir. Ortodoks Yahudilerin, Yahudi inancının korunması konusunda oldukça inatçı oldukları vurgulanarak, bağımsız bir örgütlenmeden asla taviz vermeyecekleri ifade edilmiştir. Bu kapsamda, Filistin'de bulunan farklı Yahudi topluluklarının kendi hahamları ile bağımsız bir şekilde var olmaları gerektiği ve resmi makamlar ile kurulacak ilişkilerde tanınmalarının önemli olduğu belirtilmiştir.²⁰ Agudas İsrail, Filistin'deki yönetime ortak olmaya çalışmaktadır. Ancak Siyonistler ile Agudas İsrail arasındaki fikir ayrılıklarının keskin olduğu görülmektedir. Liberal demokrasiyi savunan birçok teorisyen, din ve devlet arasındaki ayrımın olmasını savunmaktadır. Ancak siyaset bilimci Alfred Stepan'a göre ise din ve devlet işlerinin katı ve düşmanca bir şekilde ayrılmasına gerek yoktur.²¹ Agudas İsrail örneğinde, bu ayrımın çekişmeli ve mücadeleci bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir.

Agudas İsrail'in Polonya'daki merkezinde görev yapan Büyük Haham, 4 Temmuz 1922'de Milletler Cemiyeti Konseyi'ne gönderdiği telgrafta, San Remo Konferansında alınan kararlar ile Yahudi halkının Filistin'de bir Yahudi Devleti kurmalarına imkân tanındığını ve bundan dolayı büyük ve güçlü milletlere şükranlarını sunduğunu bildirmiştir. Ancak Filistin'in yeniden inşa sürecinde dinden uzak duran Siyonist Örgütün tek temsilci olması hususu büyük sorunlara yol açmaktaydı. Büyük Haham, Siyonist Örgütün haklarının azaltılmasını talep etmediğini ancak gerek Agudas İsrail gerekse diğer Yahudi örgütlerine de eşit haklar tanınması gerektiğini savunmuştur. Agudas İsrail'in, Filistin toprakları için bugüne kadar yaptığı fedakârlıklar, halk nezdinde karşılık bulmaktadır. Agudas İsrail ile Siyonist Örgüt arasında bir görüşme gerçekleşmiştir ancak Agudas İsrail'in talepleri reddedilmiştir. Milletler Cemiyetinin bu süreçte daha aktif bir rol üstlenerek, Yahudi halkının tamamının taleplerinin ele alınması gerektiği vurgulanmıştır.²² Agudas İsrail'in Milletler Cemiyeti nezdindeki bu çağrılarını sonuçsuz kalmıştır. Agudas İsrail, İngiltere'nin Siyonist Örgütü her yönden desteklemesini sorunun asıl kaynağı olarak görmekteydi. Filistin Baş Hahamlığı'nın Başkanı Jacob Meir, Agudas İsrail'in bu tutumunu, Filistin Yüksek Komiseri Sir Herbert Samuel ile paylaşmıştır. Buna göre, Agudas İsrail yetkilileri gazetelere demeç vererek, kendilerinin Yahudi halkının bir temsilcisi olarak Milletler Cemiyeti nezdinde tanınmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca Filistin'deki İngiliz mandasının sona ermesi yönünde çağrıda bulunmuşlardır. Filistin Baş Hahamlığı, Ortodoks Yahudiler adına Agudas İsrail'in böyle bir girişimde bulunmasını eleştirmiştir. Filistin Baş Hahamlığı, Filistin'deki İngiliz manda yönetiminin sorunları en kısa sürede çözeceğine dair inancının tam olduğunu açıklamıştır. Bundan dolayı Yahudi halkının sabırsızlıkla beklediği Filistin sorunun çözümünü geciktirici her türlü girişimin engellenmesi gerektiğini belirtmiştir.²³ Bu noktada, Agudas İsrail'in

²⁰ Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/19498/2413, 10 Nisan 1922.

²¹ John Madeley, "Religion and State", *Routledge Handbook of Religion and Politics*, ed. Jeffrey Haynes (New York: Routledge, 2009), 176-177.

²² Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/19498/2413, 4 Temmuz 1922.

²³ Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/13060/2413, 21 Nisan 1921.

başarısızlık nedenlerinin sadece dış baskılara mı dayandığı sorusu gündeme gelmektedir. Agudas İsrail'in, Filistin'de başarılı olamamasının nedenleri arasında İngiliz mandasının veya Siyonist baskıların etkisi olmakla beraber, örgüt içi çekişmelerin olduğu bilinmektedir. Ayrıca örgütün karar alma süreçlerinde hahamların dogmatik yaklaşımlarının etkili olduğu ve bu durumun siyasi aktivizmi sekteye uğrattığı görülmektedir.

Agudas İsrail, daha geniş insan topluluklarına hitap edebilmek için çeşitli örgütlenmelere gitmiştir. İlk olarak 1919 yılında Ze'irei Agudat Israel adında bir gençlik yapılanması oluşturulmuştur. Daha sonra 1922 yılında Poalei Agudat Israel ismiyle bir işçi hareketi ihdas edilmiştir. Agudas İsrail, 1929 yılında Neshei Agudat Israel ile bir kadın hareketi ortaya çıkartmıştır. Özellikle gençlik örgütlenmesi, Filistin'e göç konusundaki aktif faaliyetleri ile Siyonist Örgütten ayrı olarak, Filistin'e Yahudi göçlerini organize etmiştir.²⁴ Agudas İsrail'in net bir başarı elde edememesinin bir diğer sebebi, örgüt içerisindeki kurumsallaşma eksikliğidir. Özellikle Poalei Agudat Israel gibi işçi hareketi ile üst düzey kadrolar arasında fikri tartışmalar meydana gelmekteydi. Bu durum, Agudas İsrail'in içerisinde bölünmelerin artmasına sebep olmuştur. Agudas İsrail kendi bünyesinde oluşturduğu yeni örgütlenmeler sayesinde, Filistin konusu ile ilgili daha fazla faaliyetin içerisine girmiştir. Öte yandan, İngiltere'nin Siyonist Örgüt ile diğer Yahudi örgütleri arasında bir denge oluşturamadığı görülmektedir.

3. Agudas İsrail'in Diğer Yahudi Örgütleri ile İlişkileri

Agudas İsrail gerek Filistin gerekse Yahudilerin temsiliyetiyle dünyada tanınırlığını arttırma ve devletler nezdinde kabul görme hususları bakımından diplomatik faaliyetlerine devam etmiştir. Bunun yanı sıra, Siyonist Örgüt de Filistin'deki diğer Yahudi örgütleri ile ilişki geliştirmeye çalışmaktaydı. Bu kapsamda, 1925 yılında Yahudi Ajansı sıfatını kullanarak, Kudüs'teki Aşkenaz Yahudileri ile görüşmüştür. Aşkenaz Yahudileri, laik ve seküler bir ideolojiye sahip Siyonist Örgüt ile birleşme fikrine uzak durmaktaydı. Ayrıca aynı tarihte, Siyonist Örgüt ile Agudas İsrail arasında 5-6 Mayıs 1925 tarihinde Londra'da bir görüşme gerçekleşmiştir. Toplantıda, Agudas İsrail'i Kudüs'ten Haham J. Horowitz, Varşova'dan T. Hurwitz, Viyana'dan Dr. Pinchas Kohn, Frankfurt'tan Jacob Rosenheim ve son olarak Basel'den S. Guggenheim temsil etmişlerdir. Siyonist Örgüt tarafında ise Dr. Ch. Weizmann, Drs. B. Feiweil, G. Halpern ve Haham Dr. S. Daiches görüşmeye katılmışlardır. İki örgüt arasında yapılan görüşmelerde, Filistin'deki Arapların topraklarına el koyma, Filistin'e Yahudi göçü, Filistin'deki Yahudi cemaatlerinin statüsü ve Agudas İsrail'in Yahudi Ajansı'nda temsil edilmesi konuları gündeme gelmiştir. Her iki örgüt, Arapların topraklarının ele geçirilmesi ve göç konularında anlaşmaya varmalarına rağmen bu iki konunun, yetkili organların onayına sunulması gerektiği konusunda karara varmışlardır. Filistin'deki Yahudi cemaatler ile ilgili tüzüğün oluşturulması için komisyon kurulmuştur. Son olarak, Agudas İsrail'in Yahudi Ajansı'na dahil olması konusuna ilişkin görüşmeler ertelenmiştir.²⁵

Agudas İsrail, Siyonist Örgüt ile bir rekabet içerisindeydi. İki örgüt arasında gerçekleşen toplantılarda Agudas İsrail'in arzu ettiği hususlar tam manasıyla gerçekleşmiyordu. 11 Ekim 1925'te Agudas İsrail tarafından Milletler Cemiyetine bir dilekçe gönderilmiştir. Bu dilekçe,

²⁴ Türem, "Ortodoks Yahudilikteki Mesih İnancının Siyonizm'e Etkileri", 34.

²⁵ Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/43897/2413, 23 Ekim 1925.

Filistin'deki Yahudi Aşkenaz Topluluğu olan Waad Hair tarafından hazırlanan bir dilekçeyi destekler nitelikteydi. Bu dilekçe Agudas İsrail, Waad Hair'in dini ve siyasi hususların ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlı olduğu ve dini kuralların siyasi faktörlere tabi tutulduğu Waad Leumi Ulusal Konseyi'ne dahil olmaya zorlanmasının kabul edilemez olduğuna işaret etmektedir. Filistin'deki Yahudi Aşkenaz Topluluğu'nun bağımsız bir dini topluluk olduğunu vurgulamıştır. Ancak Filistin'deki Manda Hükümeti ise Agudas İsrail'in Aşkenaz Yahudileri hakkındaki iddialarını gerçekçi bulmamıştır. Filistin'de mevcut Yahudi sayısının 140.000 olduğu ifade edilerek, bunlardan sadece 6.000'inin Waad Hair mensubu olduğu belirtilmiştir. Aşkenaz Waad Hair, Manda Hükümeti'ne resmi tanınma için başvuruda bulunmuş ancak ayrı bir cemaat veya resmi bir cemaat statüsünde tanınmayacakları kendilerine bildirilmiştir. Ayrıca Manda Hükümeti, Aşkenaz Waad Hair'in, Waad Leumi'ye dahil olmasında hiçbir zorlamanın yapılmadığını ifade etmiştir. Yukarıda belirtilen Yahudi cemaatler ile ilgili tüzük, 15 Şubat 1926'da resmî gazetede yayımlanmıştır. Bu tüzüğe göre, iç işlerinde özerkliğe sahip bir dini topluluğun örgütlenme girişimi, topluluğun kendisine bırakılmıştır. İç işlerinde özerk ifadesi ile, hangi hak ve yetkilerin kastedildiği belirtilmemiştir. Ayrıca, dini topluluk ibaresi ile neyin üzerinde durulduğu tüzükte anlaşılmamaktadır. Unutulmamalıdır ki Filistin'de Müslümanlar ve Yahudilerden sonra gelen en önemli dini unsur Hristiyanlardır. Hristiyanlar, ayrı bir dini topluluk oluşturmak isterlerse, ortak bir örgüt mü kurmaları gerekecek yoksa Ortodoks Rum, Katolik Rum veya Protestan Rum şeklinde ayrı ayrı örgütlenmelerine izin mi verilecektir? soruları bu dönemde çokça tartışılmıştır. Aşkenaz Waad Hair Örgütü, kadınların oy kullandığı ve kamu sertifikalarının kendi mezheplerine ait olmayan yetkililer tarafından verildiği Siyonist Örgüte girmeyeceklerini bir kez daha belirtmişlerdir. Agudas İsrail, tüm medeni ülkelerde Ortodoks Yahudilerin yaşadığını söyleyerek, İngiltere'de ulusal mevzuatlara bağlı olarak yaşayan ve İngiliz mahkemelerine tâbi olan bir Ortodoks Yahudi'nin herhangi bir sıkıntı yaşamadan hayatını idame ettirdiğini ifade etmiştir. Ancak aynı durumun, Filistin'de yaşanmadığını vurgulamıştır.²⁶ Bu noktada Siyonist Örgüt, kadının kamusal alanda daha fazla yer alabilmesi için, politik ve ekonomik sisteme daha fazla hâkim olması gerektiğini fark etmiştir. Bu analiz kategorisi, Protestan ahlakının, iş ve aile hayatındaki işleyişi, akılcı temellere oturtması sonucu ortaya çıkmıştır.²⁷

Siyonist Örgüt, Agudas İsrail'in faaliyetlerini yakından izlemekteydi ve bu örgütün geleneksel Yahudiliği temsil etme noktasında başarısız olduğunu düşünmekteydi. Geleneksel Yahudiliğin savunucusu yüz binlerce kişinin, Siyonist Örgütün bir üyesi olduğunu ve bu kişilerin Siyonist faaliyetlerde aktif bir şekilde görev aldıklarını belirtmiştir. Ayrıca Siyonist Örgüt, Yahudi Ajansı bünyesinde faaliyetlerini yürütürken, kendisini Yahudi halkının bir temsilcisi olarak görmektedir. Siyonist Örgüt, Yahudiler arasında ayrım yapmadığını ve Agudas İsrail mensubu kişilerin ayrıcalıklı bir konumda olmadıklarını iddia ediyordu.²⁸ Filistin'de bu dönemde Aşkenaz Yahudileri ile Agudas İsrail mensupları beraber hareket etmeye başlamışlardı. Bu iki örgütün Filistin'de kendi inanışlarına bağlı bir şekilde yaşadıkları bilinmektedir. İngiliz Avukat Horace

²⁶ Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/43897/2413, 25 Haziran 1926.

²⁷ Mary Douglas, "The Effects of Modernization on Religious Change", *Daedalus* 111/1 (1982): 15.

²⁸ Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/43897/2413, Haziran 1926.

Barnet Samuel'in, Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliği'ne 20 Aralık 1927'de gönderdiği dilekçede, Filistin'deki Aşkenaz Yahudileri üyelerinin, koşer et yiyebilmeleri için kendi yöntemleriyle et kesme haklarının olduğuna dair vurgu yapılmıştır. Bu konuyla ilgili hem Agudas İsrail hem de Aşkenaz Waad Hair üyelerinin, kendi inandıkları şekilde hayvan kesimi yapmalarına dair iki yıl önce Yüksek Mahkeme'nin önemli bir kararı mevcuttur. Böylece, Filistin'deki mevcut Manda Hükümeti'nin, fiziksel olarak bir müdahalede bulunması yasaklanmıştır.²⁹ Siyonistler, modernizmin siyasal yönünü temsil ettiklerini savunarak, ahlaka dayalı ya da Yahudi dini vecibelerine dayanan bir yönetim anlayışının evrensellik ilkesiyle bağdaşmayacağını düşünmekteydiler.³⁰ Modernizmin kamusal alanda güç kazanmasıyla, seküler-dini yapılar arasındaki çatışmaların artması muhtemeldir.

Mizrahiler, Siyonist Örgüt ile hareket etme kararı alınca, Ortodoks Yahudilik içerisinde Agudas İsrail ile Mizrahiler arasındaki bölünme derinleşecekti. Agudas İsrail'in fikirleri ve eylemleri, Hasidik liderler ve bağımsız hahamlar tarafından eleştirilmekteydi. Bu kişiler, Mizrahiler ile Siyonist Örgüt arasındaki yakınlaşmayı doğal bir durum olarak değerlendirmekteydiler. Agudas İsrail'in Ortodoks Yahudilik yaşamında canlılığın kaybolmasına neden olduklarını belirtmişlerdir. Agudas İsrail, yaşanan bu gelişmeler karşısında, kendisini çift cepheli bir savaşın içerisinde bulmuştur. Agudas İsrail, özellikle Birinci Dünya Savaşı ve Doğu Avrupa'da Yahudiliğin gerilemesiyle beraber, büyük zarar görmüştür. Ayrıca bu dönemde Siyonizm'in dünya genelinde Yahudiler arasında popüler bir ideoloji haline geldiği unutulmamalıdır.³¹

Agudas İsrail, Siyonist Örgütün kendisini kontrol etmesine hiçbir zaman izin vermemiştir. 1920'li yıllar boyunca Agudas İsrail gerek Milletler Cemiyeti gerekse İngiliz yetkililer nezdinde bağımsız bir Yahudi topluluk şeklinde tanınmak için girişimlerde bulunmuştur. Agudas İsrail, bu konuda yeterince başarı gösterememiş olsa bile, Siyonistlerin Filistin'de Yahudi dini yaşamı üzerinde tam kontrol sağlamayı amaçladıkları mevzuatın, İngilizler tarafından kabul edilmesini engellemiştir.³² Filistin'de yaşayan ve Agudas İsrail'in önde gelen isimlerinden Jacob Israel de Haan, ilk olarak 1922 yılında Devlet Hukuk Okulu'nda (1925 yılında adı İbrani Üniversitesi olarak değiştirilecek) vermiş olduğu dersler sırasında geliştirdiği Siyonizm karşıtı görüşleri sebebiyle, öğrencileri ve meslektaşları tarafından eleştirilmiştir. Okul yönetimi De Haan'ı, siyasi söylemlerini terk etmesi konusunda uyarmaktaydı. 1924 yılında Mısır üzerinden Kudüs'e gelen İngiliz basın baronu Lord Northcliffe ile yolculuk yapan De Haan, Northcliffe ile arkadaş olmayı başarmış ve onu Siyonistlerin niyetleri konusunda uyarmıştır. Ayrıca bu dönemde De Haan, Siyonizm'e karşı hareket eden Agudas İsrail ile Araplar arasındaki bağlantıyı kuran önemli bir isim olarak ön plana çıkmıştır. De Haan ile Agudas İsrail'e başkanlık eden Haham Sonnenfeld, Filistin konusunda Arapların önde gelen isimleri ile görüşmekteydiler. Bu kapsamda, Müslüman-

²⁹ Milletler Cemiyeti Arşivi, 6A/224/224, 20 Aralık 1927.

³⁰ Uriel Abulof, "The Roles of Religion in National Legitimation: Judaism and Zionism's Elusive Quest for Legitimacy", *Journal for the Scientific Study of Religion* 53/3 (Eylül 2014): 523.

³¹ Wein, *Triumph of Survival: The Story of the Jews in the Modern Era 1650-1990*, 257-258.

³² Yakov M. Rabkin, *A Threat from Within: A Century of Jewish Opposition to Zionism*, çev. Fred. A. Reed (Londra & New York: Fernwood Publishing/Zed Book, 2006), 138.

Hristiyan Derneği Başkanı ile Filistin ve Amman'daki Arap Komitesiyle yoğun görüşmeler yapmaktaydılar.³³

Bütün bu gelişmelerin akabinde Şubat 1924'te De Haan ile Haham Sonnenfeld, Şerif Hüseyin'e bir mektup göndermişlerdir. Mektupta, Ortodoks Yahudilerin barışçıl bir topluluk oldukları belirtilmiş ve Filistin'in geleceği konusundaki tüm tartışma zeminlerinde yer almak istedikleri vurgulanmıştır. Mektubun devamında, Yahudilerin Filistin'deki Arap komşuları ile iyi geçinecekleri ve bölgede barış ve refah ortamının bütün dini gruplar için sağlanacağı ifade edilmiştir. Mektup, Siyonizm'in, Arap topraklarında yaşayan Yahudilere zarar verdiği bilgisi ile sona ermiştir. Bu süreçte De Haan, Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Abdullah ile sıkı ilişkiler geliştirmiştir. Emir Abdullah, Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulmaması şartıyla, Yahudilerin Filistin'e göç etmesini onaylayan bir belge imzalamıştır. Böylece, bu belge ile Yahudilerin kolektif bir şekilde Filistin topraklarına göç etmesi onaylanmıştır. Siyonistler, De Haan'ı kendi politikaları için bir tehdit olarak görmüşlerdir. Ayrıca Siyonist Örgüt, Filistin'deki Yahudilerin tek temsilcisi olma unvanını kaybetme korkusu yaşamıştır. Bu gerekçeler sebebiyle Haziran 1924 tarihinde De Haan, Siyonist Örgüte bağlı *Haganah*³⁴ tarafından öldürülmüştür.³⁵ Agudas İsrail'in ilişki ağını genişletmesiyle beraber, Siyonist Örgüt tarafından bu durum tehdit olarak algılanmıştır. Siyonist Örgütün bu tutumu, çıkarının tehlike altında olduğu bir durumda, diğer Yahudi örgüt liderlerinin kanını dökmekten geri durmayacağını göstermesi açısından önemlidir. Emir Abdullah'ın, Filistin'deki Yahudi göçüne onay vermesi Siyonistlerin politikaları ile uyuyor gibi gözükse bile, Siyonist Örgüt, Filistin'de kendisini Yahudilerin tek temsilcisi olarak kabul ettiği için böyle bir görüşmenin yaşanmasını asla tasvip etmemiştir.

4. Agudas İsrail'in Siyonistler ile Devam Eden Mücadelesi

Agudas İsrail'in Filistin direktörü M. Blau'nun 1 Kasım 1926'da Milletler Cemiyetine gönderdiği mektupta, Kudüs, Tel-Aviv, Yafa, Tiberiya, Safed, Petah Tikva, Hayfa ve El-Halilde yaşayan yaklaşık 7.150 Ortodoks Yahudi ailesi tarafından imzalanan dilekçenin önemli olduğu ve bu dilekçede, dinsiz Siyonistlerin Filistin'deki Yahudi cemaatlerinin örgütlenmesinde Tevrat'ın otoritesini tanımadıkları belirtilmiştir. Siyonist Örgüt yönetiminde, Şabat gününe saygısızlık edenler, kadınlar ve Yahudilerin dini gelenekleri ile alay edenler görev yapmaktaydılar. Bu gerekçelerden dolayı, Filistin'deki Yahudi Cemaati Tüzüğü'nde Agudas İsrail'in bağımsız bir örgütlenme şeklinde olduğunun kabul edilmesi ile Ortodoks Yahudiler için tam özgürlük talep edilerek, mektup hitama ermekteydi.³⁶ Milletler Cemiyetine gönderilen bu mektup, Siyonist Örgüt tarafından dikkatle takip edilmiş ve konu ile ilgilenmek üzere Kudüs'teki Bölge Komiserliği

³³ Nathan Witt, "Jacob Israel de Haan: A Queer and Lapsed Zionist in Mandate Palestine", *Jerusalem Quarterly* 87 (Güz 2021): 88-96.

³⁴ Haganah, 1921'de Kudüs'te kurulan ve 1948 yılına kadar İsrail Devleti'nin kurulması için faaliyet gösteren Siyonist askeri bir örgütün adıdır. Haganah, Filistinlilerin yurtlarını terk etmeleri için ve Filistin'de Siyonist bir devletin kurulmasının önünde engel olarak görülen tüm unsurlara karşı çeşitli terör eylemleri gerçekleştirmiş; ayrıca bugünkü İsrail ordusunun çekirdeğini oluşturmuştur. Sarah Ozacky-Lazar & Mustafa Kabha, "The Haganah by Arab and Palestinian Historiography and Media", *Israel Studies* 7/3 (2002): 46-47.

³⁵ Rabkin, *A Threat from Within: A Century of Jewish Opposition to Zionism*, 138-139.

³⁶ Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/61668/2413, 1 Kasım 1926.

görevlendirilmiştir. Bölge Komiser Yardımcısı E. Keith-Roach tarafından hazırlanan raporda, imzacıların çoğunun Sefarad ve Buhara kökenli Yahudiler oldukları tespit edilmiş olup, Şabat'ın ve Yahudi dini yasaların çiğnenmesini protesto eden bir belge imzaladıklarını ifade etmişlerdir. Şahıslar, imzaladıkları belgenin Agudas İsrail'in siyasi faaliyetleri ile bağlantısı olabileceği konusunda bir bilgilerinin olmadığını vurgulamışlardır. Bundan dolayı, birçok imzanın sinagoglarda, belgenin amacı hakkında yeterli açıklama yapılmadan imzalandığı anlaşılmıştır. Raporun sonunda, gelişmelerin Agudas İsrail'in ifade ettiği gibi cereyan etmediği ve bundan dolayı da imzalanan dilekçenin önemsiz olduğu belirtilmiştir.³⁷ Agudas İsrail gibi dini bir grubun, kutsal ve uhrevi içerikli faaliyetlerinin yanı sıra "dünyevi" konulara daha sık müdahil olduğu görülmektedir. Bu durum, Batı menşeli teorik tartışmalarda, sekülerleşmenin doruk noktası olarak değerlendirilmekte ve tamamen dünyevi meselelerle ilgilenen bir toplum yapısı içinde, diğer bireylerden kolayca ayırt edilemeyen bir dini grubun varlığıyla açıklanmaktadır. Bu bağlamda sosyolog Harold W. Pfautz, dini hareketlerin toplumsal yapıya entegre olma durumunu sekülerleşmenin bir göstergesi olarak yorumlamaktadır.³⁸

1930'lı yılların başında, Yahudi gençlere Filistin'de yerleşme imkânı sunma konusunda yoğun çaba harcayan Siyonistler, bu çerçevede Agudas İsrail'in seçmen kitlesine ulaşmaya çalışmaktaydılar.³⁹ Siyonistler, Milletler Cemiyeti Manda Komisyonu'na sundukları 1930 yılındaki raporda, Agudas İsrail'in muhalefetin organı olduğunu ve gerek kadın seçmenleri sapkın görmesi sebebiyle gerekse Yahudi cemaatinin dini eğitim konusunda kısıtlılıklara sahip olmasını örnek göstererek, bu örgütün Filistin'de yapılacak seçimleri boykot edeceğini ifade etmiştir. Ancak Agudas İsrail'in boykot çağrısının Filistin'deki Yahudiler nezdinde pek etki yaratmadığı raporda vurgulanmıştır. Agudas İsrail, muhalif bir organ olarak adlandırılmalarının doğru bir yaklaşım olmadığını çünkü kendilerinin sapkın bir topluluk olmadıklarını belirtmiştir. Aksine Agudas İsrail, Yahudiliğin en saf halini temsil eden ve dünyadaki Yahudiler tarafından da kabul gören bir örgüttür. Agudas İsrail, Yahudilikte Liberal ve Siyonist grupları muhalif olarak görmektedir. Ayrıca Agudas İsrail, Filistin'de dini eğitim veren Siyonist kurumların, geleneksel Yahudi dogmasına tamamen zıt olduklarını ve gençlerin Yahudilikten uzaklaşmalarına sebep olduklarını belirtmiştir. Agudas İsrail, Filistin'de tüm Yahudilerin örgütlü topluluk olmaları ve Yahudi dininin anayasada yer alması konularında çaba sarf etmesine rağmen, Siyonistler bu duruma engel olmak için Yahudi topluluklar arasında sadece kendilerini tek yetkili olarak kabul etmişlerdir. Siyonistlerin, anayasada dini hukukun bağlayıcı gücünü reddetmelerinin sebebi, özel yaşamlarında Şabat'a saygısızlık eden kişileri liderleri olarak benimsemelerinin imkansızlığını beraberinde getirecek olmasıdır. Seçime katılım oranlarına bakıldığında, 65.000 kişiden oluşan Kudüs, Tiberya ve Safed'teki Yahudilerin sadece 10.058'i seçimde oy vermiştir. Ancak 59.000 kişinin yaşadığı Tel-Aviv ve Hayfa'da yaklaşık olarak 24.000 kişinin seçime katıldığı bilinmektedir. Bu farkın nedeni ise Tel-Aviv ve Hayfa'da yaşayan Yahudilerin çoğunlukla seküler Yahudilerden

³⁷ Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/61668/2413, 23 Şubat 1927.

³⁸ Larry Shiner, "The Concept of Secularization in Empirical Research", *Journal for the Scientific Study of Religion* 6/2 (1967): 211.

³⁹ Gershon Bacon, "Imitation, Rejection, Cooperation: Agudat Yisrael and the Zionist Movement in Interwar Poland", *The Emergence of Modern Jewish Politics: Bundism and Zionism in Eastern Europe*, ed. Zvi Gitelman (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2003), 92.

müteşekkil olmasıdır. Kudüs, Tiberiya ve Safed'te yaşayan Yahudiler çoğunlukla Ortodoks Yahudilerdir. Siyonistlerin, kadınları yönetime almasına karşılık olarak, inançlarına göre kadınların Yahudi cemaatinin yönetiminde bulunmalarının yasak olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Şabat'a hakaret eden ve koşer et yemeyen birinin Yahudilerin örgütlenmelerinde yer almasının imkânsız olduğunu vurgulamışlardır.⁴⁰ Bu noktada, Agudas İsrail'in bu çabalarının Siyonist hareketin güç kazanmasına doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sağlayıp sağlamadığı sorusu gündeme gelmektedir. Agudas İsrail'in Siyonist karşıtlığı ideolojik temelli bir duruş olarak ortaya çıkmış olsa da, bu durum uygulamada Siyonistlerin uluslararası toplum nezdinde daha fazla destek görmesiyle sonuçlanmıştır. Ayrıca Siyonistler her platformda, Agudas İsrail'in, ayrıştırıcı bir hareket olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çerçevede, Agudas İsrail, Siyonistler tarafından Filistin'deki Yahudi toplumunun tek bir çatı altında bir araya gelmesinin önündeki en büyük engel olarak gösterilmiştir. Agudas İsrail'in siyasi olarak etkisiz kaldığı her durumda, Siyonistlerin manevra alanını genişlettiği söylenebilir.

Filistin'deki Yahudiler hakkında Milletler Cemiyeti Daimî Manda Komisyonu'na memorandum gönderen Waad Leumi Ulusal Konseyi, Agudas İsrail'in Filistin'de ayrı bir Yahudi cemaati olarak tanınmasının sakıncalarını ortaya koymaya çalışmıştır. Memoranduma göre, ulusal yurt kavramı, uzak gelecekte gerçekleştirilecek bir ülkü değil, aksine en yakın zamanda ihdas edilmesi gereken bir durumdur. Ulusal yurt sürecinin, yaklaşık iki nesil önce başlatıldığı ve Balfour Deklarasyonu ile Filistin'deki İngiliz mandası yönetimi gibi gelişmelerin, aşamalı bir şekilde cereyan ettiği ifade edilmiştir. Filistin'deki ulusal yurdun kurulması için bir özne ve bir nesne gereklidir. Bu sürecin öznesi, Yahudi halkı yani Filistin'deki Yahudi nüfustur; nesnesi ise Filistin'deki Yahudi Ulusal Yurdu'dur. Bu yurdun, tek ve bölünemez olabilmesi için Filistin'de iki veya daha fazla Yahudi örgütün yönetimde söz sahibi olmaması gerekmektedir. Eğer Filistin'deki İngiliz manda yönetimi, birleşik bir Yahudi topluluğu anlayışından vazgeçerse ve Ortodoks Yahudilerin taleplerini yerine getirirse, benzer talepler diğer Yahudi topluluklarından da gelecektir. Bu durumda, Filistin'deki Yahudilerin ulusal birliği tehlikeye girecektir. Agudas İsrail'e göre, Filistin'de Türklerin rejimi altındaki tüm Yahudiler, tek bir topluluk olarak değerlendirilmekteydiler. Ancak Filistin'de İngiliz yönetimi hâkim olunca, Yahudilerin tanınması sorunu gündeme gelmiştir. Dini, kamusal alanda temel bir unsur olarak görmeyen Yahudiler ile Ortodoks Yahudiler ayrı ayrı anayasa taslağı hazırlamışlardır. Ortodoks Yahudilerin taslağı, İngiliz yönetimi tarafından reddedilmiştir. Yahudi dininin geleneğini sürdüren ve kamusal alanda Yahudi dininin üstünlüğünü kabul eden Ortodoks Yahudiler, dini, kamusal yaşamın temel bir unsuru olarak görmeyen bir topluluğun yönetimi altında yaşamaya itiraz etmişlerdir. Agudas İsrail'e göre, Osmanlı yönetimi altında Filistin'de çoğunlukla Ortodoks Yahudiler mevcuttu ancak İngiliz yönetimiyle beraber, Filistin'e Yahudi göçü yaşanmış ve liberal görüşteki Yahudilerin oranı artmıştır. İngiltere, liberal görüşteki Yahudileri muhatap kabul ederek, yönetimde onların olmasını sağlamıştır. Böylece, Filistin'deki Yahudiler arasındaki ayrım keskinleşmiştir.⁴¹ Yukarıdaki tartışmalar, kapsayıcı bir Yahudi kimliğinin ne olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Ortodoks Yahudilerden ateistlere kadar uzanan geniş yelpazede, farklı inanç ve

⁴⁰ Milletler Cemiyeti Arşivi, C.P.M. 1246-1295-Volume 29/1277, 8 Kasım 1931.

⁴¹ Milletler Cemiyeti Arşivi, C.P.M. 1400-1450-Volume 32/1402, 21 Haziran 1933.

yaşam tarzlarına sahip bireyleri bütüncül bir ulus kimliği altında birleştirmek oldukça zordur. İsrail Devleti, geçmişten günümüze Yahudiliğin tanımına ilişkin tartışmalarla zaman zaman sarsılmış; dindar ve laik Yahudiler arasındaki anlaşmazlıklar, kimi zaman hükümetlerin istikrarını tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır.⁴²

İngiltere, Filistin'deki Yahudiler arasındaki bu ayrışmalara bir son vermek niyeti içerisindeydi. Bundan dolayı, bu konuyla ilgili Milletler Cemiyeti bünyesinde farklı oturumlarda Ortodoks Yahudilerin durumu sık sık gündeme gelmiştir. Yahudi cemaatler ile ilgili tüzüğün yayınlanmasından sonra, Filistin'deki Ortodoks Yahudi gruplar ile Milletler Cemiyeti arasında yoğun bir dilekçe trafiği yaşanmıştı. Şikâyet dilekçeleri incelendiğinde, Ortodoks Yahudilerin çok sayıda mağduriyet yaşadığı görülmüştür. Örneğin; evlilik ve boşanma hadiselerinde yasal düzenlemelerin eksikliği sebebiyle, Ortodoks Yahudiler problemler ile karşılaşmaktaydılar. Ortodoks Yahudilere göre, birçok ülkede hükümetler, yasal olarak Yahudileri ayrı bir topluluk olarak kabul etmişlerdir. Almanya, Macaristan, Çekoslovakya ve Romanya'da Yahudiler, öncelikle ayrı bir topluluk olarak kabul görmüşler ayrıca Yahudiler içerisindeki Ortodoks Yahudiler de ayrı bir grup olarak değerlendirilmişlerdir. Ancak dini görüş farklılıklarının yoğun olduğu Filistin'de, Ortodoks Yahudilerin dini gereksinimleri yeterli bir şekilde karşılanmamıştır. Ortodoks Yahudiler, yasal olarak dini mahkemelerden mahrum bırakıldıkları için, bölge mahkemelerindeki laik Yahudilerin yargı yetkisine başvurmak zorunda kalmaktaydılar. Ancak İngiltere, Yahudi cemaatlerinin kendi derneklerini kurma ile dini ve kültürel faaliyetlerini diledikleri gibi düzenleme konusunda serbest olduklarını ifade etmekteydi. Ayrıca, Osmanlı hukuku uyarınca Yahudi cemaatleri, kendi sinagoglarını dernek şeklinde tescil ettirebilmekteydiler. Ancak dernekler, üyeleri üzerinde vergilendirme veya yargı yetkisi gibi konularda söz sahibi değildiler. Yahudi cemaatlerinin hahamları, cemaat üyelerinin evliliklerini kutsayabiliyorlardı ancak bu evlilikler sadece ülkedeki yasalar tarafından tanınmaktaydı. Ayrıca, boşanma konusunda hahamlar, cemaat üyelerinin boşanmalarına izin verebiliyorlardı ancak boşanmalar sadece sivil mahkemeler tarafından onaylanırsa geçerlilik kazanıyordu.⁴³ İngiltere, Filistin'deki farklı Yahudi gruplarına özgürlükler sağladığına inanmaktaydı. Bundan dolayı, Yahudi cemaatlerinden gelen ayrı bir topluluk olarak tanınma talepleri konusunda tereddütlü bir tutum sergilemiştir.

Filistin'de 2 Haziran 1935 yılında düzenlenen Hahamlar Konferansı sonunda önemli kararlar alınmıştır. Buna göre, İsrail hukuku, ilkeleri ve kurallarıyla Filistin'deki ve diasporadaki tüm Yahudiler için tek ve bölünmezdir. Agudas İsrail ile diğer Ortodoks Yahudiler arasında dini ve ritüel açıdan hiçbir ayrılık bulunmamaktadır. Son olarak hahamlar, Filistin'de iki ayrı cemaatin ve mahkemenin kurulmasının dini ve ulusal bir günah olduğunu belirtmişlerdir. Bu çerçevede, Musa'nın hukukuna inanan tüm Yahudilerin tek bir cemaat altında bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Hahamlar, Filistin'de bir bölünme yaratması tehlikesine karşı Agudas İsrail'i uyarılmışlardır.⁴⁴ Hahamlar Konferansında alınan kararlar, Agudas İsrail'in aleyhine olmuştur. Agudas İsrail'in Filistin'de resmi olarak ayrı bir Yahudi cemaati olarak tanınmasına ilişkin,

⁴² Roselle Tekiner, "Race and the Issue of National Identity in Israel", *International Journal of Middle East Studies* 23/1 (1991): 45.

⁴³ Milletler Cemiyeti Arşivi, C.P.M. 1284, 19 Temmuz 1931.

⁴⁴ Milletler Cemiyeti Arşivi, 6A/1284/668, 12 Eylül 1935.

Milletler Cemiyetine dilekçeler gönderilmeye devam edilmiştir. Agudas İsrail cemaatine bağlı ABD'de yaşayan Ortodoks Yahudi Yakov Michel Heller, 17 Temmuz 1939'da Milletler Cemiyetine gönderdiği dilekçede, Filistin'de Araplar ile Yahudilerin ilişkilerine çok fazla odaklanıldığını ve Yahudiler arasında ciddi iç sorunların olduğu gerçeğinin görmezden gelindiğini savunmuştur. Agudas İsrail'in Filistin'de kendi okulları üzerinde denetimi bulunmasına rağmen, bu grup ayrı bir cemaat olarak kabul edilmemektedir. Siyonistler, Yahudi Ajansı aracılığıyla, Filistin'e çok sayıda Siyonist'in göç etmesini sağlamışlardır. Ancak, Agudas İsrail mensubu kişilerin Filistin'e göç etmeleri her seferinde engellenmiştir. Siyonistlerin, Filistin'de gücü ele geçirmeleriyle beraber, Ortodoks Yahudiler için hapis hayatı başlamıştır. Böylece, Ortodoks Yahudiler Filistin'de, ikinci sınıf Yahudi konumuna düşmüşlerdir. Filistin'deki manda yönetimi anayasası 4. maddesi'ne göre, Yahudi Ulusal Yurdu'nun kurulabilmesi hedefiyle Siyonist Örgüt, diğer Yahudi cemaatlerin iş birliğini sağlamak için İngiliz Hükümeti ile istişare halinde olacaktı. Ancak Siyonistler, Yahudi Ajansı'nı kendi ideolojileri ekseninde yöneterek, Agudas İsrail'i saf dışı bırakmıştır. Son olarak, Ortodoks Yahudilerin, Siyonist Yahudiler ile uzlaşmasının mümkün olmadığı dilekçede belirtilmiştir.⁴⁵ Agudas İsrail gibi dini grupların modern devlet fikrine karşı çıkmaları, ulusal kimlik ve kamu politikaları açısından anlaşmazlıkları beraberinde getirmektedir. İleriki yıllarda, bu anlaşmazlıklar, koalisyon kavgalarına ve dini-seküler partiler arasında bütçe çekişmelerine evrilecektir.⁴⁶

Yahudiler arasında içte yaşanan tartışmalar devam ederken İngiltere, Filistin hakkında yeni kararlar almıştı. İngiliz Hükümeti tarafından Mayıs 1939'da Filistin hakkında yayınlanan Beyaz Bülten, İngiltere'nin gelecekteki Filistin politikasını gözler önüne sermekteydi. Beyaz Bülten'e göre, Filistin'e Yahudi göçünün önüne geçilmeye çalışılacaktı.⁴⁷ İngiltere'nin aldığı bu karar, Yahudiler arasında tepkiyle karşılanmıştır. Konuyla ilgili Agudas İsrail'in Filistin direktörü M. Blau, 30 Mayıs 1939'da Milletler Cemiyetine bir dilekçe gönderir. Buna göre, Beyaz Bülten'in Filistin'deki Yüksek Komisere Yahudilerin toprak edinme taleplerini kısıtlayan yasalar çıkarma yetkisi verdiği belirtilerek, Yahudi nüfusunun Araplara oranla düşük kalacağı vurgulanmıştır. İngiltere'nin Balfour Deklarasyonu ile Yahudilere verdiği sözden geri dönmemesi gerektiği dilekçede ifade edilmiştir.⁴⁸

Agudas İsrail mensupları hem Siyonistlerin hem de İngiliz yönetiminin, Filistin'e göç konusunda engellemeleri ile karşılaşmaktaydılar. Buna rağmen Agudas İsrail, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, ABD ve İsrail'de aktif bir şekilde faaliyet göstermiştir. Agudas İsrail, Siyonistler aleyhine gösterdiği çabaya rağmen, başarılı olamamıştır. Bundan dolayı, Siyonistler ile sürekli karşı karşıya gelmenin bir faydası olmadığını fark etmiştir. Özellikle 1930'lu yılların ikinci yarısında Siyonistlere karşı sert bir tavır sergilemekten vazgeçmiştir. Bu duruma itiraz eden bir grup Ortodoks Yahudi, 1935 yılında Amram Blau (1894-1974) liderliğinde yeni bir örgütlenmeye gitmiştir. Bu grup, 1938 yılında Neturei Karta (Şehrin Muhafızları) adını kullanmaya başlamıştır.

⁴⁵ Milletler Cemiyeti Arşivi, 6A/32145/668, 17 Temmuz 1939.

⁴⁶ Asher Cohen & Bernard Susser, *Israel and the Politics of Jewish Identity: The Secular-Religious Impasse* (Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press, 2000), 6.

⁴⁷ Michael J. Cohen, "Appeasement in the Middle East: The British White Paper on Palestine, May 1939", *The Historical Journal* 16/3 (Eylül 1973): 571.

⁴⁸ Milletler Cemiyeti Arşivi, C.P.M. 2143, 16 Haziran 1939.

Neturei Karta, Ortodoks Yahudiler içerisinde Siyonizm'e en çok karşı çıkan gruptur. Ayrıca, Siyonizm ile Yahudiliğin birbirinden ayrılması gerektiğini savunmaktadır. Tanrı'yı inkâr ettiği gerekçesiyle Siyonizm'i, ateizm ile itham etmektedir.⁴⁹ İsrail Devleti'nin 1948 yılında kurulmasından sonra Agudas İsrail, 1949'da İsrail Hükümeti'nin karşısında yer almaktan vazgeçmiş ve İsrail Hükümeti'ne katılmıştır. Bunun sonucunda diğer Ortodoks Yahudiler tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Agudas İsrail'e mensup olan yetkililer, Siyonist ideolojinin faaliyetlerini içeriden önleyebilmek için böyle bir yola başvurdıklarını açıklamışlardır.⁵⁰ Yaşanan bu gelişmeler teorisyenlerin de görüşlerini etkilemiştir. Örneğin, Ortodoks Yahudi olmayan düşünür Mordechai Kaplan, modern dünyada Yahudiliğin, politik düzleme teslim olduğunu belirtmiştir.⁵¹ Agudas İsrail mensupları, dini gerekçeler sebebiyle hükümette bakan yardımcılığı görevlerini üstlenmişlerdir. Ayrıca Agudas İsrail'in açtığı okullar, İsrail'in kurulduğu ilk yıllarda devletten yardım almaya başlamıştır. İsrail'de 1988 yılında yapılan seçimlerde dini partilerin oyları %15 oranında artmış ve Agudas İsrail, 5 milletvekili ile İsrail parlamentosuna girmiştir.⁵² İsrail'deki 1992 yılındaki seçimlerde, Agudas İsrail'in parlamentodaki etkisi iyice azalmıştır.⁵³ Son olarak, İsrail'deki 2019 seçimlerinde ise Agudas İsrail, merkez sağ koalisyonu içerisinde faaliyet göstermiştir.⁵⁴

Sonuç

20. yüzyılın başlarında Ortodoks Yahudiliğin siyasi ve toplumsal bir hareket olarak şekillenmesinde önemli bir rol oynayan Agudas İsrail, Yahudi toplumunun dini ve geleneksel değerlerini koruma amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu örgüt, özellikle Siyonizm'in seküler ve milliyetçi yaklaşımlarına karşı, Tevrat'ın otoritesini merkeze alan bir siyasi örgütlenme modeli geliştirmiştir. Agudas İsrail'in en önemli mücadele alanlarından biri, Filistin meselesi olmuştur. Örgüt, Filistin'in Yahudiler için kutsal bir toprak olduğunu kabul ederken, Siyonistlerin seküler devlet anlayışına karşı çıkmıştır. Bu yaklaşım, Agudas İsrail ile Siyonist Örgüt arasında derin bir ayrışmaya neden olmuştur. Bu fikir ayrılığı, özellikle Filistin'deki Yahudi toplumunun örgütlenmesi ve temsiliyeti konusunda ciddi çatışmalara yol açmıştır. Agudas İsrail, Siyonist Örgüt'ün Filistin'deki Yahudi toplumunu tek başına temsil etme çabalarına karşı çıkmış ve kendisinin de Yahudi Ajansı'nda temsil edilmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Agudas İsrail, Filistin'deki manda yönetiminin ihdas ettiği anayasada, ayrı bir Yahudi topluluk şeklinde hem İngiltere'den hem de Milletler Cemiyetinden resmi tanınma talebinde bulunmuştur. Ancak, İngiliz mandası altındaki Filistin'de Siyonistlerin etkisi daha baskın olduğu için, Agudas İsrail'in

⁴⁹ Ali Osman Kurt, "Anti-Siyonist Yahudiler: Neturei Karta ve İsrail Siyasetindeki Yeri", *Dinler Tarihi Araştırmaları-VIII, Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum)* (Ankara, 18-19 Şubat 2012), ed. Asife Ünal v.dğr. (Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği, 2008), 400-405.

⁵⁰ Seda Özalkan, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2017), 84.

⁵¹ Suzanne Last Stone, "Religion and state: Models of Separation from Within Jewish Law", *ICON*, 6/3-4 (2008): 639.

⁵² Türem, "Ortodoks Yahudilikteki Mesih İnancının Siyonizm'e Etkileri", 35-37.

⁵³ Benjamin Neuberger, "The Haredim in Israeli Politics", *Contemporary Israeli Haredi Society: Profiles, Trends, and Challenges*, ed. Kimmy Caplan & Nissim Leon (Routledge: New York, 2024), 80.

⁵⁴ Ferit Belder, "Decoding the Crisis of the legitimate Circle of Coalition Building in Israel: a Critical Analysis of the Puzzling Election Trio of 2019-20", *Middle Eastern Studies* 57/4 (Ocak 2021): 7.

bu talepleri reddedilmiştir. Bu durum, Ortodoks Yahudilerin Filistin'deki siyasi süreçlere katılımını sınırlandırmış ve Agudas İsrail'in faaliyetlerini büyük ölçüde engellemiştir.

Agudas İsrail deneyimi, Yahudi kimliğinin 20. yüzyıldaki dönüşümünü anlamak açısından önemli bir örnektir. Bu hareketin başarısız olması, yalnızca siyasal temsilde yaşanan kayıplarla sınırlı kalmamış; aynı zamanda dini kimliğin kamusal alanda korunmasının güçlüğüne de işaret etmiştir. Bu çerçevede, Agudas İsrail'in dışlanması, modern İsrail Devleti'nin sekülerleşme süreci için ideolojik bir zemin hazırlamış ve seküler Yahudi kimliğinin kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır. Agudas İsrail'in siyasi ve ideolojik faaliyetleri, dini cemaatlerin modern ulus-devlet içinde nasıl marjinalleştirildiğini göstermesi açısından da dikkat çekici bir örnektir. Geleneksel yapılar, küresel siyasetin seküler normları karşısında kendilerini savunmakta zorlanmış, bu durum din temelli Yahudi kimliğinin kamusal temsiliyetini ciddi biçimde sınırlandırmıştır.

Agudas İsrail, Siyonistlerin seküler eğitim kurumlarına ve kadınların siyasi süreçlere katılımına karşı çıkarak, geleneksel Yahudi değerlerini korumaya çalışmıştır. Ancak, Siyonizm'in Yahudi dünyasında giderek daha fazla kabul görmesi, Agudas İsrail'in etkisini sınırlandırmıştır. Bu durum, geleneksel dinî yapıların, modernitenin sunduğu yeni kimlik ve iktidar formlarıyla rekabet edemediğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Agudas İsrail örneği, sadece dini bir örgütün sekülerleşme karşısındaki mücadelesini değil, aynı zamanda Yahudi kimliğinin modern çağda yeniden şekillenmesini anlamaya imkân tanımaktadır. Ayrıca bu makale, 20. yüzyılın başlarında Yahudi dünyasında yaşanan dini ve siyasi çekişmelerin, günümüz İsrail Devleti'nin kuruluş sürecine olan etkilerini anlamaya yardımcı olmayı hedeflemiştir. Agudas İsrail örneği, dini kimlik ile ulus-devlet kimliği arasındaki gerilimin, sadece tarihsel bir olgu değil, halen devam eden bir tartışma olduğunu da ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Abulof, Uriel. "The Roles of Religion in National Legitimation: Judaism and Zionism's Elusive Quest for Legitimacy". *Journal for the Scientific Study of Religion* 53/3 (Eylül 2014): 515-533.
- Aydın, Ravza. "Mizrahi Yahudileri ve İsrail'deki Sosyokültürel Durumları". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/37 (Haziran 2018): 81-105.
- Bacon, Gershon, "Imitation, Rejection, Cooperation: Agudat Yisrael and the Zionist Movement in Interwar Poland". *The Emergence of Modern Jewish Politics: Bundism and Zionism in Eastern Europe*, ed. Zvi Gitelman, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2003, 85-94.
- Bacon, Gershon. "Agudat Israel". *The Cambridge Dictionary of Judaism and Jewish Culture*, ed. Judith R. Baskin, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, 8-9.
- Belder, Ferit. "Decoding the Crisis of the Legitimate Circle of Coalition Building in Israel: A Critical Analysis of the Puzzling Election Trio of 2019-20". *Middle Eastern Studies* 57/4 (Ocak 2021): 1-15.
- Cohen, Asher & Susser, Bernard. *Israel and the Politics of Jewish Identity: The Secular-Religious Impasse*. Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press, 2000.
- Cohen, Michael J. "Appeasement in the Middle East: The British White Paper on Palestine, May 1939". *The Historical Journal* 16/3 (Eylül 1973): 571-596.
- Douglas, Mary. "The Effects of Modernization on Religious Change". *Daedalus* 111/1 (1982): 1-19.
- Hasanoğlu, Eldar. "Yahudiler Siyonizm'i Hristiyanlardan mı Aldılar?". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Haziran 2022): 117-154.

- Herzl, Theodor. *Yahudi Devleti*. Çev. Sedat Demir, İstanbul: Ataç Yayınları, 2007.
- Kurt, Ali Osman. "Anti-Siyonist Yahudiler: Neturei Karta ve İsrail Siyasetindeki Yeri". *Dinler Tarihi Araştırmaları-VIII, Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum) (Ankara, 18-19 Şubat 2012)*, ed. Asife Ünal, v.dğr. Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği, 2008, 399-420.
- Kutluay, Yaşar. *Siyonizm ve Türkiye*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2019.
- Last Stone, Suzanne. "Religion and state: Models of Separation from Within Jewish Law". *ICON* 6/3-4, (2008): 631-661.
- Madeley, John. "Religion and State". *Routledge Handbook of Religion and Politics*, ed. Jeffrey Haynes, New York: Routledge, 2009, 174-191.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/13060/2413, 21 Nisan 1921.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/19498/2413, 16 Mart 1922.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/19498/2413, 10 Nisan 1922.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/19498/2413, 14 Haziran 1922.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 41/19497/1249, Haziran 1922.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/19498/2413, 1 Temmuz 1922.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/19498/2413, 4 Temmuz 1922.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, S300-1-91-10, 7 Temmuz 1922.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/43897/2413, 23 Ekim 1925.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/43897/2413, Haziran 1926.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/43897/2413, 25 Haziran 1926.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/61668/2413, 1 Kasım 1926.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 1/61668/2413, 23 Şubat 1927.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 6A/224/224, 20 Aralık 1927.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, C.P.M. 1284, 19 Temmuz 1931.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, C.P.M. 1246-1295-Volume 29/1277, 8 Kasım 1931.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, C.P.M. 1400-1450-Volume 32/1402, 21 Haziran 1933.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 6A/1284/668, 12 Eylül 1935.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, C.P.M. 2143, 16 Haziran 1939.
- Milletler Cemiyeti Arşivi, 6A/32145/668, 17 Temmuz 1939.
- Neuberger, Benyamin. "The Haredim in Israeli Politics". *Contemporary Israeli Haredi Society: Profiles, Trends, and Challenges*, ed. Kimmy Caplan & Nissim Leon, Routledge: New York, 2024, 67-89.
- Norris, Pippa & Ronald Inglehart. *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Olson, Jess. "The Agudah and 'Der Baal Tshuva': The Agudath Israel World Organization, Politicized Orthodoxy and the Interwar American Jewish Community". *American Jewish History* 97/4 (Ekim 2013): 335-366.
- Ozack-Lazar, Sarah & Mustafa Kabha. "The Haganah by Arab and Palestinian Historiography and Media". *Israel Studies* 7/3 (2002): 45-60.
- Özalkan, Seda. *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2017.
- Rabkin, Yakov M. *A Threat from Within: A Century of Jewish Opposition to Zionism*. Çev. Fred. A. Reed, Londra & New York: Fernwood Publishing/Zed Book, 2006.
- Shiner, Larry. "The Concept of Secularization in Empirical Research". *Journal for the Scientific Study of Religion* 6/2 (Güz 1967): 207-220.
- Sofer, Sasson. *Zionism and The Foundation of Israeli Diplomacy*. Çev. Dorothea Shefet-Vansun, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Tekiner, Roselle. "Race and the Issue of National Identity in Israel". *International Journal of Middle East Studies* 23/1, (1991): 39-55.

- Türem, Şule İsmihan. "Ortodoks Yahudilikteki Mesih İnancının Siyonizm'e Etkileri". *PESA International Journal of Social Studies* 5/1 (Mart 2019): 28-41.
- Wein, Berel. *Triumph of Survival: The Story of the Jews in the Modern Era 1650-1990*. New York: Shaar Press, 1990.
- Witt, Nathan. "Jacob Israel de Haan: A Queer and Lapsed Zionist in Mandate Palestine". *Jerusalem Quarterly* 87 (Güz 2021): 86-104.

Özet

Bu makale, Ortodoks Yahudi dünyasında 20. yüzyılın başlarında yaşanan ideolojik, siyasal ve toplumsal dönüşümler çerçevesinde ortaya çıkan Agudas İsrail hareketini tarihsel bir perspektiften analiz etmektedir. Modernleşme süreçlerinin etkisiyle dini değerlerin etkisini kaybetmeye başladığı bir dönemde, geleneksel Yahudi çevrelerinde dini kimliği muhafaza etme ve sekülerleşmeye karşı direnç gösterme çabaları yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda Agudas İsrail, yalnızca dini bir örgüt değil; aynı zamanda modern siyasi gelişmelere tepki olarak şekillenen ideolojik ve toplumsal bir hareket niteliği taşımaktadır. Agudas İsrail'in ortaya çıkışı, Siyonist hareketin seküler ve milliyetçi anlayışına karşı bir alternatif arayışıyla yakından ilişkilidir. Siyonizm, Yahudiliği bir ulus inşa etme projesine dönüştürürken, Agudas İsrail bu yaklaşımın dini ilkeleri ihmal ettiğini ve Tevrat merkezli Yahudi yaşam biçimini tehdit ettiğini savunmuştur. Özellikle Filistin meselesi çerçevesinde, iki hareket arasında temsil ve kimlik anlayışı bakımından derin görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Agudas İsrail, Filistin'i yalnızca tarihsel bir yurt değil, Tanrı'nın kutsadığı bir toprak olarak görmüş ve bu nedenle Filistin'deki Yahudi varlığının dini temellere dayanması gerektiğini savunmuştur. Makalede, özellikle Filistin'deki Yahudi toplumunun örgütlenmesi ve temsiliyeti konusunda Agudas İsrail ile Siyonist Örgüt arasındaki çatışmalar detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Milletler Cemiyeti Arşiv belgeleri gibi birincil kaynaklara dayanarak, Agudas İsrail'in dini kimliğini koruma çabaları ve Siyonizm karşısındaki mücadelesi analiz edilmektedir. Bunun yanı sıra Agudas İsrail, yalnızca dış baskılarla değil, aynı zamanda Yahudi dünyası içerisindeki ideolojik ayrışmalarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Mizrahi fraksiyonu ile yaşanan temsil çatışmaları, kadınların kamusal hayattaki yeri konusundaki tartışmalar ve sekülerleşen Yahudi cemaatlerle kurulan sorunlu ilişkiler, örgütün içeriden de zayıflamasına neden olmuştur. Bu çalkantılara rağmen Agudas İsrail, gençlik, işçi ve kadın örgütlenmeleri aracılığıyla toplumsal tabanını genişletmeye çalışmış ve özellikle Doğu Avrupada etkinliğini sürdürmüştür. Makale, örgütün Filistin'deki başarısızlığını sadece dış politik nedenlere değil, içyapısal sorunlara da bağlamaktadır. Hahamların karar alma süreçlerindeki katılığı, örgüt içindeki fikir ayrılıkları ve modern siyasete adapte olamama gibi etkenler, Agudas İsrail'in Filistin'de etkili bir alternatif olarak kabul görmesini engellemiştir. Bu makale, Agudas İsrail'in ortaya çıkış süreci, ideolojik pozisyonu, siyasal talepleri ve Siyonist hareketle yaşadığı çatışmaları ortaya koyarken, aynı zamanda Ortodoks Yahudiliğin modern dönemde karşılaştığı yapısal zorluklara dair geniş bir bakış açısı sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, hem dini hareketlerin siyasal temsil mücadelesini hem de sekülerleşme karşısında geleneksel yapıların yaşadığı dönüşümü analiz eden özgün bir katkı niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Agudas İsrail, Ortodoks Yahudilik, Filistin, Siyonizm, Milletler Cemiyeti, Yahudi Ajansı.